

УДК 321.02:361.3

А. І. Скрипник,

кандидат історичних наук, доцент

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

К. 35 Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна тел.: 68-43-73.

Дом. адреса: 65074, Одеса-74, вул. Малиновського 35/2, кв. 24 Д. т. 64-45-32

E-mail: yano2006@ukr. net

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФУНКЦІОНУВАННІ СУСПІЛЬСТВА

В роботі розглядаються питання концептуальних трактовок проблеми політичної діяльності з позиції цивілізаційних критеріїв, які відображають її гуманстичний зміст та цілі.

Ключові слова: політична діяльність, цивілізаційні критерії, неінституціоналізм.

Актуальність проблеми

Політична діяльність виступає однією з найважливіших умов існування суспільства як на внутрішньополітичному, так і на міжнародному рівнях. Її притаманні теоретичний і практичний аспект у всіх формах діяльності. Політична діяльність — невід’ємна складова людської діяльності, специфічна сутність якої полягає в сукупності дій суб’єктів політики, спрямованих на реалізацію політичних інтересів [1]. Основними формами політичної діяльності є: 1) політична участь громадян у політичному житті; 2) політичне функціонування — професійна політична діяльність в структурах влади чи в апараті політичних партій; 3) політична опозиція.

Слід звернути увагу на те, що політична участь як форма діяльності громадян у електоральному процесі (виборах, референдумах), законотворчій роботі (обговорення законопроектів. Внесення альтернативних варіантів, підтримка чи негативна оцінка), участь в акціях прямої дії в політиці (демонстраціях, мітингах, страйках тощо) є проявом відкритого типу поведінки в політиці. Але має місце і політична імовільність (бездіяльність) як прояв політичної апатії, абсентеїзму, відчуження від політики в силу особливих причин.

Методи дослідження

Методи політичної діяльності різноманітні, але найбільш поширеними є політичний консенсус, політичний популізм і політичний екстремізм.

Значну роль в політичній діяльності відіграють політичні технології, які акумулюють у собі політичні знання, емпіричну базу даних по проблемі, яка потребує вирішення, методики опрацювання даних та прийоми їх

використання в інтересах політичного ризику. Політичний ризик дозволяє передбачити наслідки ймовірних політичних рішень і дій. Застосовується й поняття “антитехнології” (чи “брудні технології”), які використовують всі компоненти технологій, але спотворено, в цілях маніпулювання політичною свідомістю і поведінкою громадян, насамперед, виборців.

Політична наука характеризується різними концептуальними підходами щодо визначення природи політичної діяльності.

Результати дослідження та їх обговорення

Розуміння політики як особливого різновиду людської діяльності увійшло в політичну науку з часів М. Вебера та його знаної роботи “Політика як покликання та професія” (1918). Але внаслідок “біхевіористської революції” характеристики політичної активності індивіда чи групи став частіше використовуватися термін “політична поведінка”. Згідно логіці біхевіоризму цей термін характеризує людську активність як реакцію на стимули навколишнього середовища. Біхевіоризм концентрує увагу на чинниках і обмеженнях політичної активності [Ч. Меріам, Г. Ласуел, Д. Істон]. Навіть у США це тлумачення не сприймалось без опору. На факультетах політичних наук вважалось достатнім мати не більше одного біхевіориста. Так, у Мічиганському університеті, де сформувалась ця течія, до кінця 50-х років С. Дж. Елдерсвелд був єдиним біхевіористом на факультеті [2]. Разом з тим цей підхід знаходить своє втілення сьогодні при вивченні і прогнозуванні електоральної поведінки виборців у багатьох аналітичних центрах і дає позитивні наслідки.

В поясненні політичної діяльності найбільш помітними були підходи американських вчених з позицій політичної соціології, соціальної психології і політичної економічної школи. Внаслідок їх наукових досліджень сформувалась модель діяльності, спільна для цих шкіл, а саме: поведінка громадянина як істоти цілеспрямованої і інструментально мотивованої [3].

Значний вклад у вивчення цієї проблеми внесли також неоінституціоналісти, які розглядали інститути як наслідок політичної діяльності. Під “інститутами” вони розуміли не установи, а “процедури”, “правила гри”. Саму діяльність поділяли на різні види: раціональну, цілеспрямовану, свідому, вільну та інші. Простір діяльності обмежували посильними ресурсами, наявними інститутами, інформаційними можливостями і когнітивними* структурами. Причинами її називали технологічні інновації і демографічні зрушення, що призводили до змін в цінах [Д. Норт, 1997]; стратегічні дії політичних акторів [Р. Патнем, 1996], появу нових інститутів [Р. Холл, Р. Тейлор, 1996] та ін.

Критики неоінституційного підходу відмічали відсутність в ньому внутрішньої стрункої мікромоделі політичної дії, того механізму, який дозволяє творчо діяти в політиці в умовах обмежених ресурсів. З позицій теорії раціонального вибору політична поведінка індивіда зумовлена своєрідною калькуляцією всього потенційного зиску та втрат [П. Чоскеру, 1995]. Раціональний вибір відповідає перевагам суб'єкта, але це нереально, тому

що свої дії суб'єкт політики повинен співвідносити з правовими нормами, моральними принципами, домінуючими в суспільстві цінностями.

У зв'язку з цими обставинами з'явилася інтегративна мікромодель політичної дії (поведінки, що базується на логіці раціонального вибору і поведінки, яка будується на логіці відповідальності). В основі такого синтезу полягає культурно-історична теорія діяльності (як новий напрям сучасної психології) і деякі положення політико-управлінських наук [4].

Згідно цієї моделі поняття “діяльність” відрізняється від поняття “поведінка”. Під “діяльністю” розуміються лише такі форми поведінки, яким притаманні свідомість, цілеспрямованість (раціональність) і культурне опосереднення. Культурне опосереднення означає, що в процесі постановки та досягнення цілі діяльності суб'єкт спирається на різного роду культурні артефакти.

До артефактів відносяться не тільки зразки матеріальної культури, але й інші наслідки людської діяльності — мова, соціальні норми, технологічні знання, мистецтво, література та ін. Артефакти акумулюють у собі попередній соціальний досвід і дозволяють індивідууму внаслідок соціалізації використати його в своїх діяльності, тим самим робити внесок в творення нової культури [М. Коул, 1997].

Поняття “діяльність” (у площині культурно-історичного підходу) акцентує увагу на цілеспрямованості, раціональності, творчості в діях суб'єкта політики. Суб'єкт політики (діяч, актор)- той, хто окреслює політичну ціль, планує її досягнення, здійснює пошук альтернативних політичних рішень, вміє зробити раціональний вибір.

У чому ж полягає специфіка цілей і наслідків політичної діяльності? По-перше, основним наслідком політичної діяльності виступають інституційні зміни. А ціллю політичної діяльності є, по-перше, протидія тим інститутам, які не задовольняють потребам суб'єкта політики, по-друге — представництво інтересів та їх узгодження.

Резюмуючи означені концепції політичної діяльності, слід зазначити, що вона пов'язана з діяльністю суб'єктів (носіїв прав і обов'язків) політики, спрямованою на реалізацію політичних інтересів. Тому на разі стоїть завдання визначити сутність цих понять.

Суб'єкт і об'єкт (предмет, на який спрямована дія суб'єкта) політики співіснують у діалектичній єдності, тому що, по-перше, суб'єкт політики діє в цілком конкретних умовах об'єктивної політичної реальності (тип політичної системи, режиму, культури, умов, стабільності чи конфлікту, геополітичні обставини та ін.).

По-друге, у своїй діяльності суб'єкт політики зустрічає протидію інших суб'єктів політики, які не згодні з його намірами або підтримку союзників. За цих умов суб'єкт політики стає її об'єктом, адже на нього поширюється дія інших політичних сил. Але це не означає, що одна і та сама особа чи спільнота завжди в рівній мірі виявляє себе як суб'єкт і як об'єкт. Все залежить від конкретних обставин політичної діяльності.

В політичній науці в цьому випадку вживається поняття “антиномія” (протиріччя) суб'єкта і об'єкта в політиці. З його допомогою політика розу-

міється, з одного боку, як діяльність суб'єктів у наявних умовах політичної дійсності, а з другого — упредметнюється (матеріалізується) в тканині політичних відносин (створює їх). Спілкування суб'єктів політики приводить до міжсуб'єктної діяльності, внаслідок чого формуються стабільні політичні спільноти та інститути (установи, об'єднання, процедурні правила і норми). Зустрічні дії політичних суб'єктів і об'єктів “упредметнюються” (матеріалізуються) у стійкі політичні відносини. Наприклад, неодноразове спілкування політичних партій у виборчих кампаніях приводить до творення нових типів виборчих систем як політичного інституту. Субстанційною основою нових політичних інститутів* виступає упредметнена (матеріалізована) активність індивідів у вигляді сітки їх відносин — різних форм взаємодії з приводу влади.

Політичний інститут як категорія політичної науки відображає форми і структури політичного життя, його організаційні каркаси. А зміст політичних відносин виявляється в понятті “політична субстанція”, що пояснює сутність і базові ознаки політики як сфери владних стосунків взаємодії.

Владні стосунки (субстанція) та інституційні спільноти (політичні інститути) утворюють діалектичні відношення взаємообертаемого процесу і наслідку володарювання. В ньому у відповідності з соціокультурними стереотипами спілкування людей з приводу влади постійно відтворюються його інституційні форми, які є передумовою творення нової політичної субстанції. Діалектична єдність і протиріччя суб'єкта і об'єкта, їх антиномія підтверджують вислів Аристотеля про людину, як істоту політичну — *homo politicus* і Томаса Гоббса про людину як “політичне тіло”. Але слід зауважити, що в диктаторських, тоталітарних режимах особа є насамперед об'єктом політики.

У 50-60 рр. XX ст. в політичній науці запровадили поняття “політичний актор” для того, щоб підкреслити дійсне обличчя суб'єкта політики і, таким чином, подолати труднощі антиномії суб'єктно-об'єктних взаємовідносин в політиці.

Французький політолог П. Бурдьє використав для цього поняття “агент” — носій політичних відносин, діючий у багатовимірному політичному просторі “політичного поля”. Під “політичним полем” він розумів сукупність діючих сил, ресурсів (економічних, соціальних, культурних, символічних, міжнародних). “Агенти” і групи “агентів в політиці” займають відповідну ресурсам позицію.

У зв'язку з тим, що зберігались труднощі сприйняття суб'єктно-об'єктних взаємовідносин, політологи дійшли висновку, що політичний суб'єкт є носієм політичної активності, спрямованої на політичний об'єкт. Водночас він — носій предметно-перетворюючої діяльності, тоді як об'єкт протистоїть суб'єкту, являє собою ту частину політичної реальності, яка взаємодіє з суб'єктом. Ці категорії мають співвідносний характер, оскільки можуть змінювати статус політичного тіла, обмінюватися своїми місцями у зв'язку зі зміною ситуації. Наприклад, у виборчому процесі в агітаційний період кампанії кандидат у депутати виступає в ролі суб'єкта політики, а в день

виборів він уже є об'єктом голосування виборців, а виборці (електорат) — суб'єкти політики.

В типології суб'єктів політики поряд з індивідом, політичними інститутами помітне місце займають групи. Їх роль вивчали з позицій соціально-редукціоністського підходу, який віддавав пріоритет аналізу індивідуальної і групової динаміки; взаємодії особи, групи та суспільства. Політичним інститутам при цьому відводилась роль вторинного механізму представництва інтересів соціальних груп, що делегують їм свої повноваження (класи, партії, владні установи).

Американські політологи Г. Алмонд і Г. Пауелл наводять таку типологію груп інтересів: 1) аномічні (фр. — беззаконня), а саме спонтанно, епізодично діючі групи учасників бунтів та інших стихійних виступів (згідно з термінологією Т. Гоббса — “невпорядковані, незаконні політичні тіла”); 2) неасоціативні об'єднання людей, які мають безпосередні персоніфіковані контакти, неформальні зв'язки (групи споживачів, корпоративно-кланові, етноконфесійні); 3) асоціативні — легально діючі об'єднання, які мають організаційну структуру і апарат (профспілки, феміністські, молодіжні, етнічні організації); 4) інституційні групи, які функціонують усередині формальних структур (таких, як парламент, армія, партії, бюрократичний апарат). Це, насамперед, фракції парламенту, відомства, міністерства, армійські кліки, які мають доступ до контролю за розподілом ресурсів.

Американський політолог Д. Розенау розрізняє суб'єктів мікро- і макроролітики.

Окремої уваги заслуговує питання статусу і форм діяльності груп тиску, а також корпоративізму та неокорпоративізму, які обґрунтовують причини і значення діяльності лоббі в політиці в рамках правового поля. За допомогою груп тиску корпоративним організаціям віддається право представництва у відповідних сферах їх інтересів в обмін на їх підкорення обмеженням з боку держави (вони зобов'язуються виділяти кошти на екологію, доброчинність, створення спеціальних фондів тощо).

Підґрунтя політичних інтересів зосереджено в реальних практичних відносинах суспільства, які породжують потреби соціальних суб'єктів. Але для того, щоб ці потреби (економічні, соціальні, політичні, культурні та інші) стали змістом політичних інтересів, необхідно їх усвідомлення в загальній формі, значущій для всього суспільства.

Найбільш виразно формують такі інтереси політичні партії та їх лідери, які мають змогу брати участь в процесі конкурентних, прозорих демократичних виборів. В разі перемоги її програм політичної діяльності в суспільстві за наслідком виборів вони отримують найважливіший ресурс — політичну владу і реальну можливість використати її в гуманістичних цілях. З позиції цивілізаційних критеріїв зміст політичної діяльності полягає саме у здатності державної влади акумулювати і агрегувати багатогранні і протиречиві інтереси громадян суспільства у найбільш актуальні для його існування і розвитку.

Висновок

Українське сьогодення відкриває таку перспективу розвитку в цивілізаційному руслі згідно проголошеному курсу на творення демократичної правової соціальної держави.

Література

1. Політологічний енциклопедичний словник. — К.: Генеза, 1997. — 395 с.
2. Миллер У. И. Политическое поведение: вчера и сегодня //Политическая наука: новые направления. Перевод с англ. — М.: Вече, 1999. — 816 с.
3. Карминес Э. Г., Хакфельд Р. Политическое поведение: общие проблемы//Политическая наука: новые направления. Перевод с англ. — М.: Вече, 1999. — 816 с.
4. Нечаев В. Д. Когнитивные революции и институциональные изменения //Полис. — 2002. — № 5. — С. 6-19.

А. И. Скрипник,

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
К. 35, Французский бульвар 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ЕЕ РОЛЬ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ОБЩЕСТВА

Аннотация

В работе рассматриваются вопросы концептуальных трактовок проблемы политической деятельности с позиций цивилизационных критериев, которые отражают ее гуманистическое содержание и цели.

Ключевые слова: политическая деятельность, цивилизационные критерии, не-оинституционализм.

A. I. Skripnik,

Odessa National University named after I. I. Mechnikov
r. 35, Frantsuzsky Boulevard, 24/26,
Odessa, 65058, Ukraine

POLITICAL ACTIVITY AND ITS ROLE IN FUNCTIONING OF SOCIETY

Summary

It has been observed in the article the discussion data of political activity with civilization criteria and humanistic aim and content of political activity.

Key words: political activity, neo-institutionalism, civilization criteria.